

Ovaj broj časopisa donosi nadalje opširniji prikaz Terryja Eastwooda o specijalnom izdanju Društva, koje obuhvaća radove o osnovnim arhivističkim pojmovima i postupcima, namijenjen jednako pripravnici, ali i etabliranim arhivistima koji imaju potrebu povremeno osvježiti spoznaju o fundamentalnim znanjima vlastite struke. Ovo je treće takvo izdanje - prva je serija takvih napisa nastajala tijekom kasnih 70-ih i ranih 80-ih godina 20. stoljeća, a druga u ranim 1990-ima. Izdanje je naprosto okupilo tekstove koji su okvir osnovnih znanja i postupanja arhivističke struke. Eastwood naglašava kako je ovo, eventualno uz australski *Keeping Archives*, jedini svjetski primjer takvog postupanja, što je ipak pretjerano, no svakako da izdanje predstavlja možda jedno od najutjecajnijih takvih i sličnih (uzevši u obzir veličinu američke arhivske zajednice, kao i njen utjecaj na svjetsku arhivsku zajednicu). Iako je intencija ista, sva tri izdanja nisu ni u pristupu ni u opsegu ista. Naime, prvo je izdanje doista predstavljalo uglavnom visoko kvalitetna uputstva ukupnih arhivističkih postupanja, dok je posljednje, treće izdanje, daleko više od toga. Ono sadržava i prezentira razvoj različitih konceptata, nadalje mnoštvo uputa, bilježaka, bibliografija i dr. te gotovo da predstavlja pravu monografiju arhivističke znanosti na području Sjedinjenih Američkih Država.

Prikazani broj još sadrži uobičajene prikaze knjiga (njih deset) te zapisnik sa sjednice godišnjega sastanka Vijeća i ostalih upravljačkih tijela Društva američkih arhivista, održanoga u veljači 2008. u Washingtonu.

Silvija Babić

Archives, 31, 112, 113(2005); 114, 115(2006)

Broj 112 sveska 31 iz travnja 2005. Ovaj broj časopisa *Archives* donosi sedam članaka u kojima autori obrađuju različite teme iz britanske povijesti, koristeći pritom arhivsko gradivo kao glavni izvor svojih istraživanja, upotpunjujući ga i dodatnim izvorima, kao što su objavljena literatura i novinski članci.

Murray G. H. Pittock sa Sveučilišta u Manchesteru autor je prvog i ujedno najkraćeg članka, pod naslovom *Izvori i datiranje jakobitske pjesme II.*, nastavka prethodnog članka također objavljenog u ovom časopisu.¹ Skrećući pozornost na različite izvore jakobitskih pjesama iz tog razdoblja (tiskane zbirke, melodije violinskih skladbi, privatne zbirke rukopisa) i navodeći njihove primjere, autor

---

¹ Jakobiti su bili pristalice katoličkog krila engleske kraljevske dinastije Stuart, svrgnute u tzv. 'Slavnoj revoluciji' 1688, kada je s prijestolja uklonjen engleski kralj Jakov II. (1685-1688), po kome su i dobili ime (lat. *Jacobus*). U idućih šezdesetak godina Jakobiti su pet puta bezuspješno nastojali manjim i srednjim vojnim ustancima dovesti na britansko prijestolje Jakova i Karla Sturta, sina i unuka Jakova II. i tako obnoviti katoličku vjeru. Nakon što je 1745. propao posljednji takav pokušaj, Jakobitizam gubi političku moć, ali njegova simbolika izgnanog kralja nastavlja živjeti na lokalnoj razini i biva temom brojnih romantičarskih pjesama i knjiga.

ističe njihovu čestu namjernu prikrivenost, a ponekad i jedva zamjetnu prisutnost, s ciljem da njihovi autori, pristaše jakobitizma, izbjegnu kaznu vlasti. Kroz analizu pojedinih jakobitskih pjesama u stihovima, Pittock dokazuje sličnost, ali i preživjelost u drugim engleskim pjesmama, čiji trag u nekim slučajevima možemo pratiti čak i u prvim godinama 20. stoljeća. Osim toga, on upozorava i na dotadašnje neprikladno istraživanje ove teme, jer su dosadašnji istraživači mahom bili škotski znanstvenici koji su jakobitizam promatrali isključivo kao škotski fenomen, bez razmatranja ranije spomenutih izvora na prostoru Engleske i Irske. Navodeći institucije u kojima se čuvaju ti izvori za identificiranje jakobitskih pjesama (Škotska sveučilišna knjižnica, kao i druge sveučilišne knjižnice u Škotskoj) autor je uspio u svojoj nakani da informira istraživače o postojanju tih izvora i istodobno pokaže širinu preživjelih jakobitskih motiva, te njihovu sposobnost da nadiđu kulturne i jezične zapreke.

Barry M. Gough i Robert J. King napisali su drugi po redu, ujedno i najduži članak ovoga broja, pod naslovom *William Bolts: trgovac i pustolov 18. stoljeća*. Osebjan životni put i raznovrsne trgovačke pothvate u kojima je sudjelovao William Bolts (1739-1808) autori koriste kako bi nam približili pojam trgovačkog pustolova. Radilo se o osobama koje su bez stalne podrške neke od europskih vlada ili trgovačkih društava znatno pridonijeli razvoju trgovine, povećanju tadašnjih zemljopisnih znanja i sveukupnom napretku trgovačkih ambicija vodećih europskih nacija. Takvi su pojedinci koristili sustav i države kad bi im to odgovaralo, kapital za svoje pothvate pronalazili bi u međunarodnim financijskim izvorima, a svojom djelatnošću ne samo da su širili trgovinu na nova područja, već su pritom sa sobom donosili i kapitalizam. Sve ove značajke je svojim avanturama personificirao W. Bolts. Autori Gough i King koristili su razne izvore kako bi osvijetlili njegov život: od već objavljenog i neobjavljenog arhivskog gradiva iz britanskih, austrijskih, ruskih i švedskih arhiva, preko novinskih izvještaja iz Boltsovog vremena, te naknadno objavljene literature o njemu i vremenu u kojem je živio. Takvim pristupom su uspjeli nadići zapreku koju je pred njih postavila činjenica da je Boltsova rukopisna ostavština posthumno spaljena prema njegovim željama.

Autori najviše prostora posvećuju opisu Boltsovog zanimljivog života i djelatnosti, iznoseći pritom brojne detalje: službovanje u britanskoj službi u Indiji, sakupljanje kapitala i pet godina trgovačkih putovanja između Jadrana, Perzije, Kine, Indije i Afrike u službi kraljice Marije Terezije, osnivanje trgovačkih kompanija i mešetarenje dionicama, te smrt u anonimnosti pariške ubožnice 1808. nakon neuspjelih pokušaja za daljnjom realizacijom svojih trgovačkih pustolovina. Iako su ga još za života neki suvremenici optuživali za beskrupuloznost, autori ovog članka, opisavši detaljno njegov život, zaključuju da su upravo takvi pojedinci u 18. stoljeću putem svojih poticaja i vrijednih informacija u pitanjima trgovine i kolonija utjecali na velike nacije i nagnali ih da djeluju, bivajući tako preteča kasnijih imperijalnih posezanja i podloga za suverenitet kojeg su europske velesile pogalale na istočnim morima.

Treći članak napisao je počasni urednik ovog časopisa, Jeremy Black i naslovio ga *Raspravljajući o politici: Britanija i Europa u 18. stoljeću*. U njemu se autor pozabavio problematikom političkog debatiranja odnosno raspravljanja prvenstveno na području Britanije u 18. stoljeću, vezano uz pitanja njene vanjske politike, sagledavši to iz raznih kutova: autora, medija i suprotstavljenih političkih strana.² Autor Black kreće od postavki da je sve veća izraženost nacionalnih interesa u 18. st. te potraga za istima dovela do sve veće važnosti političkih rasprava, kao i učinkovitijim odgovorima na aktualna međunarodna pitanja. Uz to, on upozorava na nužnost šireg konteksta prilikom proučavanja ove problematike, smatrajući da je ona u prošlosti bila nepravedno zanemarena. Baveći se proučavanjem glavnih medija političkih rasprava tog razdoblja, u prvom redu tiskanih pamfleta, korespondencije i novina, Black je koristio arhivsko gradivo iz britanskih arhiva i knjižnica (Britanski nacionalni arhiv, Britanska knjižnica i dr.). Citirajući i analizirajući ove medije, Black ističe njihovu pojavnost i prevlast u pojedinim razdobljima 18. stoljeća (pamfleti nasuprot novina i obratno), ali se osvrće i na neka druga pitanja. Primjerice, teškoće analiziranja tiskanih rasprava vezano uz njihovu sačuvanost, procjenu značaja i problem anonimnosti nekih autora i slično. Čitajući neke od autorovih primjera tih medija, postaje jasno kako su te vješto plasirane i napisane rasprave mogle biti vrlo učinkovito sredstvo koje je vrlo često znalo rezultirati diplomatskim skandalom, ukoliko je bilo upereno protiv drugih nacija, kao i izazvati antinacionalne animozitete spram autora napisanih redaka. Navodeći primjere raznih autora tih rasprava, uključujući i Torijevca Jonathana Swifta (1667-1714), autora popularnih 'Guliverovih putovanja', Jeremy Black između ostalog navodi i razlike u debatiranju vladajućih i opozicionih političara. Na kraju izražava svoju uvjerenost da jednako kao što su se javne političke rasprave morale prilagoditi stalnim promjenama u politici, isto tako suvremeni istraživači moraju izmijeniti svoje znanstveno viđenje debata, s naglaskom između ostalog i na njihov širi kontekst.

Huw Davies sa Sveučilišta u Exeteru autor je teksta *Tajne službe tijekom Španjolskog rata za neovisnost: Primjer El Bodona, 25. rujna 1811.*³ U njemu on vrlo

---

² Treba imati na umu da su tadašnju britansku politiku oblikovale dvije parlamentarne stranke: Vigovci i Torijevci, obje nastale u drugoj polovici 17. stoljeća. Torijevci su zastupali načelo legitimiteta i poslušnosti vlasti, dok su Vigovci smatrali da ljudi mogu utjecati na vlast i po potrebi ju promijeniti ukoliko je ona loša. Prva se stranka s vremenom pretvorila u današnju britansku Konzervativnu, a druga u Liberalnu stranku.

³ Španjolski rat za neovisnost (1808-1814) odvijao se, kao sastavni dio Napoleonskih ratova, na području Pirenejskog poluotoka, između Francuskog Carstva na jednoj, te Velike Britanije, Španjolske i Portugala na drugoj strani. Napoleonove trupe su u kasnu jesen 1807. godine osvojile Portugal i dijelove sjeverne Španjolske, nakon što Napoleon nije uspio primorati Portugal da poštuje njegovu kontinentalnu blokadu Engleske. Napoleon je iduće godine svrgnuo španjolsku vladajuću dinastiju Bourbon i postavio svog brata Josipa za kralja Španjolske, nakon što su francuske trupe zauzele Madrid. To je dovelo do pobune Španjolaca i izbijanja ratnog sukoba u kojem su se na strani Španjolske prvenstveno angažirali Britanci, pod vodstvom Arthura Welleslyja, vojvode od Wellingtona. On je svojom vještom vojnom strategijom uspio iscrpiti Napoleonovu vojnu silu, te iskoristio 1812. njegov pohod na Rusiju kako bi istjerao Francuze s Pirenejskog poluotoka. Ferdinand VII. iz dinastije Bourbon vraćen je na španjolsko prijestolje 1814, čime je rat bio završen.

učinkovito, na primjeru bitke kod sela El Bodona na zapadu Španjolske, između britanskih trupa pod vodstvom Wellingtona i francuske vojske maršala Marmonta, dokazuje presudnu ulogu koju su pripadnici britanske tajne službe na području Španjolske i Portugala odigrali u izvedbi britanskih vojnih operacija u tom ratu. U sklopu članka, Davis određeni uvodni prostor posvećuje strukturi te tajne službe, koja svoje korijene vuče od elizabetanskog doba, kao i kontekstu u kojem je ona uspješno korištena. Kao izvore autor je koristio korespondenciju dvojice britanskih veleposlanika koji su te službe učinkovito organizirali i primali izvješća njihovih agenata od 1810. kada su stupili na dužnost, služeći se razgranatom špijunskom mrežom na sjeveru i jugu Španjolske. Davis je također posegnuo i za rukopisnom špijunskom ostavštinom vojvode Wellingtona koja se čuva u biblioteci Sveučilišta u Southamptonu, te za fondovima Britanskog nacionalnog arhiva i Nacionalnog vojnog muzeja. Citirajući neke od izvještaja koje su agenti slali ovim veleposlanicima, a oni prosljeđivali Ministarstvu vanjskih poslova i Wellingtonu, autor naglašava njihovu važnost, jer su pouzdane informacije o kretanju i broju francuskih trupa, njihovim zapovjednicima i eventualnim pojačanjima, jamčile učinkovitu pripremu britanske vojne sile u tekućem sukobu u vremenu kad su agenti koristili pero i tintu kao svoju jedinu tehnologiju. Kako bi dodatno naglasio važnost tajnih službi i njihovu ulogu u bitci kod El Bodona, Davis koristi metodu uspoređivanja Wellingtonove detaljno sačuvane primljene korespondencije iz 1810. te djelomično sačuvane iz sljedeće godine. Iz primljenih izvještaja tajnih agenata za 1810. vidljivo je da je gotovo besprijekorno funkcioniranje britanske tajne službe omogućilo Wellingtonu da na vrijeme dobije sve relevantne informacije i sukladno njima donese odgovarajuće odluke na bojištu. To se, pak, nije ponovilo i iduće godine, kada je britanska tajna služba izgubila jednog od svojih ključnih doušnika, pa je time nastala praznina u cjelokupnom sustavu. To je uzrokovalo dobivanje nepotpunih i netočnih informacija i Francuzima omogućilo potajno slanje pojačanja vojsci maršala Marmonta koja je krenula u susret Wellingtonu. On je zbog krive procjene uzrokovane netočnim informacijama započeo opsadu prejakog francuskog uporišta, precijenivši tako jačinu svoje vojske. Pošto je prekasno saznao za netočnost informacija kojima je raspolagao, Wellington se odlučio na povlačenje i tako je 25. rujna 1811. kod sela El Bodona došlo do bitke s nadmoćnijom francuskom vojskom u kojoj je engleska strana pobijedila isključivo zbog Marmontovog oklijevanja da napadne. Autor Davies ovim primjerom i analizom donosi svoj konačni argument da do svega toga ne bi došlo da je britanska tajna služba radila bez poteškoća kao prethodnu godinu, te je tako dokazao njenu presudnu ulogu u ovom ratnom sukobu.

Napuštajući Kitchenerovu sjenu: Francis Alymer Maxwell, suvremeni britanski ratnik članak je iz pera Jeffreyja Leeja Meriwethera sa Sveučilišta Rogera Williamsa.⁴ U njemu autor koristi primjer Francisa 'Franka' Maxwella (1871-1917) kako bi ocrtao lik vojnika i časnika netipičnog za doba u kojem je stasao i

⁴ Horatio Herbert Kitchener (1850-1916) bio je jedan od najistaknutijih britanskih vojnih časnika kasnog viktorskijskog razdoblja i ranog 20. stoljeća. Osim uspješnih vojnih pohoda u Sudanu i južnoj Africi tijekom Burskih ratova, ostao je zapamćen i kao učinkoviti ministar rata od 1914. do svoje smrti nesretnim slučajem 1916.

živio, kao i znatno poznatijeg Lorda Kitchenera, čiji je Maxwell bio pobočnik i prijatelj. Dvojicu pojedinaca i njihov međusobni odnos autor objašnjava pomoću Maxwellove privatne rukopisne ostavštine koja se čuva u Nacionalnom vojnom muzeju u Londonu, a sastoji se od njegovih dnevnika, korespondencije i korespondencije njegovih braće i sestara. Kao korisno pomoćno sredstvo pokazale su se i dvije knjige memoara s objavljenom navedenom korespondencijom koje je napisala Maxwellova udovica. Koristeći ove izvore Meriwether prvenstveno naglašava svoju osnovnu tezu: iako su i Maxwell i Kitchener bili odgajani kao onovremeni tipični 'časnici-kavaliri', Maxwell je s vremenom počeo pripadati malom krugu časnika koji su učili iz svojih iskustava na ratištima, te su bili skloni kritičkom promišljanju, stvarajući vlastitu vojnu taktiku i stil zapovijedanja u vrijeme kad je većina koristila stare metode ratovanja lišene dalekovidnosti i inventivnosti. To se najbolje vidi iz primjera Lorda Kitchenera, koji je svoj cijeli vojni vijek proveo vjerujući da se pobjeda na bojnopolju dobiva isključivo jačinom vojne sile, ne pridajući pritom važnost taktici i prilagodbi. Pa ipak, ta dva pola, sukob starog i novog, kojeg su u svoje vrijeme predstavljala ova dvojica časnika, doveo je do njihovog međusobnog prijateljstva, zahvaljujući između ostalog i sličnom odrastanju u obiteljima posvećenim vojnoj službi, te pripremi za istu. Autor je mišljenja da su neki prijašnji istraživači lika i djela Franka Maxwella svoje negativne zaključke krivo utemeljili, promatrajući ga sa svojih stajališta kasnog 20. stoljeća. Prema autoru, upravo je početkom tog stoljeća, tijekom Burskih ratova u Africi, Maxwell postao svjestan ograničenosti britanske vojne sile, koja se u početku teško nosila s burskom taktikom gerilskog ratovanja. Ujedno je tu došla u prvi plan i njegova osobna hrabrost, kad je 1900. s još trojicom časnika uspio pod neprijateljskom vatrom spasiti dva topa i tri nosača streljiva, za što je odlikovan prestižnim Viktorijinim križem. To mu je omogućilo ne samo buduće napredovanje u službi, nego je iste godine postao i Kitchenerov pobočnik. Ovdje autor naglašava da Maxwellova pisma iz tog razdoblja koja je redovito slao obitelji, otkrivaju drukčijeg Kitchenera, suprotnog hladnoj vojnoj osobi koju je upamtila šira javnost. Bez obzira što ovakvu vrstu izvora ne možemo nekritički koristiti, čini mi se da je autor u pravu kada ističe njihovu važnost za dobivanje potpune slike o nekoj povijesnoj osobi. Jeffrey Meriwether smatra, da Frank Maxwell nije postao Kitchenerov klon, unatoč tome što je vrijeme u kojem je živio i djelovao bilo snažna predispozicija za to, te naglašava njegovu izraženu individualnost u službi kao srž onoga što će kasnije postati pojmom suvremenog britanskog ratnika.

Pretposljednji članak u ovom časopisu sličan je prethodnom, jer se također bavi rukopisnom ostavštinom znamenitog pojedinca. David Dutton sa Sveučilišta u Liverpoolu, u članku *Privatna rukopisna ostavština: Slučaj Sir Johna Simona* bavi se ovim istaknutim britanskim političarom (1873-1954), pripadnikom Liberalne stranke i vršiteljem najviših državnih dužnosti, poput ministra unutarnjih i vanjskih poslova, ministra financija i vrhovnog suca za vrijeme Drugog svjetskog rata. Ovaj je autor u pisanju autobiografije Johna Simona naišao na određene

poteškoće, budući da je Simon za života uništio brojne dokumente, a dnevnik je pisao s ciljanom namjerom da o sebi ostavi što bolju sliku ne bi li tako stvorio protutežu negativnoj percepciji svojih suvremenika. Autor smatra da su ga suvremenici krivo procijenili, jer ga zbog njegove brižne zaštite privatnosti nisu imali prilike upoznati. Ovim člankom on nudi neke nove spoznaje temeljem istraživanja dotad nedostupne Simonove privatne rukopisne ostavštine, točnije njegove korespondencije s roditeljima i sestrom. Po autoru, ta pisma otkrivaju drukčiju osobu, slično kao što je bilo s pismima F. Maxwella u prethodnom članku. Uvidom u pisma saznaje se nešto više o Simonovim privatnim iskušenjima (bolna smrt prve supruge Ethel 1902), ali u njima on često obrazlaže i svoja politička uvjerenja (primjerice, protivljenje obaveznom novačenju tijekom Prvog svjetskog rata ili zalaganje za smrtnu kaznu za najteže zločine). David Dutton zaključno smatra da se radilo o osobi briljantna uma, neshvaćenoj od svojih suvremenika zato, što nije posjedovao sposobnost i komunikacijske vještine da im se sviđi, a tome je, prema njegovoj rukopisnoj ostavštini, pridonijela i trajna posljedica smrti njegove prve supruge.

Richard Williams sa Sveučilišta u Plymouthu napisao je posljednji članak, naslovivši ga *Ukradena roba i zamjenska ekonomija u Exeteru tijekom 18. stoljeća*.⁵ Kao podlogu za svoj tekst autor je koristio sudski dosje u arhivu u Exeteru o krađama i napadima u razdoblju od 1702. do 1769. godine, koji se sastoji od pismenih izvjava žrtava i svjedoka pred sudom. Autor pomoću ovog gradiva uspijeva u članku vjerno prikazati postojanje svojevrsnog mikrosvijeta u Exeteru tog vremena. Točnije, radi se o postojanju kriminalnog podzemlja, kradljivaca i pljačkaša koji su se na razne načine željeli riješiti ukradene robe, koristeći za to razne izvore na području grada. Williams te izvore propitkuje, kao i same počinitelje tih djela, njihove žrtve i pomagače, citirajući konkretne slučajeve. Grad Exeter je u to vrijeme bio preplavljen raznim preprodavačima, trgovcima i pokućarcima i kao takav savršeno mjesto za poluprofesionalne lopove koji bi pljačkom odjeće, tekstila ili sličnih jednostavnih stvari od neopreznih pojedinaca i njihovom prodajom nastojali poboljšati vlastitu egzistenciju. Primjeri koje donosi autor pokazuju da su ovakvi prijestupnici ukradenu robu preprodavali postepeno i često putem posrednika. Određena pažnja je posvećena i primateljima tih otuđenih predmeta: dobrim dijelom su to također bili poluprofesionalni trgovci, prodavači ili zalagaoničari kojima je njihov dnevni posao pružao potrebnu fasadu. Profesionalni trgovci su također istaknuti kao povremeni primatelji i preprodavači robe sumnjivog podrijetla s ciljem dodatne zarade. Zanimljivo je da kod svih takvih transakcija platežno sredstvo nije uvijek i isključivo bio novac, već i protuusluga ili obična trampa. Richard Williams također postavlja i pitanje kako su se profesionalni trgovci borili protiv ovakvih pojava. Sudski dokazi otkrivaju da je njihovo jedino oružje bila povećana doza opreza prilikom kupnje robe, koju se zajedno s njenim donositeljem detaljno vrednovalo. Isti izvor pokazuje da je većina

⁵ Exeter je grad na rijeci Exe na području pokrajine Devon u na jugozapadu Engleske.

kradljivaca-prijestupnika bila uhvaćena i to zbog neiskustva odnosno amaterizma. Osim kradljivaca i njihovih kupaca, autor se osvrće i na treću kariku u lancu: kupce koji su robu kupovali od prodavača. Oni su u takvim tržišnim uvjetima preplavljenog polutrgovcima ukradenom robom vrlo lako nehotice mogli doći u posjed takve robe, pri čemu je niska cijena često odigrala odlučujuću ulogu. Na kraju, autor smješta ovaj cjelokupni mikrosvijet kradljivaca, preprodavača/trgovaca i kupaca u širi okvir marginalaca 18. stoljeća, koji su unutar ovakve zamjenske ekonomije nalazili dobre uvjete za preživljavanje.

Struktura broja **113 (listopad 2005)** časopisa *Archives* nešto je drugačija. Naime, osim sedam autorskih članaka, na kraju se nalaze prikazi pet knjiga/zbornika i jednog izložbenog kataloga.

Christopher Kitching je 2004. godine na memorijalu Mauricea Bonda održao predavanje pod naslovom *Javni interes ili privatno vlasništvo? Priznanje arhivskom gradivu u privatnom vlasništvu*, koje je objavljeno kao prvi članak ovoga broja. U njemu autor djelomično sažima svoje dugogodišnje radno iskustvo s javnim i privatnim arhivskim gradivom u Britanskom nacionalnom arhivu i njegovoj Komisiji za povijesne rukopise, no ipak se većinom bavi granicom između arhivskog gradiva u privatnom vlasništvu (prvenstveno privatnih rukopisnih ostavština) i javnog interesa za isto. U više navrata autor koristi priliku kako bi istaknuo važnost privatnih rukopisnih ostavština kao nezaobilazne nadopune javnom arhivskom gradivu, istodobno upozoravajući na probleme vezane uz arhivsko gradivo o kojem se skrbe njihovi vlasnici u svojim domovima. To je između ostalog pitanje njegove učinkovite fizičke zaštite (s čime se svakodnevno susreću i arhivisti u arhivima), ali i njegove dostupnosti. Kitching smatra da su loša iskustva iz prošlosti, ali djelomično i sadašnjosti (primjerice, uništavanje ili otuđivanje gradiva) s nekim korisnicima, nagnala privatne vlasnike da onemogućće dostupnost gradivu kojeg posjeduju. Još je početkom 1980-ih britansko Udruženje pokrajinskih arhivista upozorilo na proturječje između javnog interesa i privatnog vlasništva, istaknuvši da su privatne rukopisne ostavštine privatno vlasništvo svojih vlasnika, ali da istovremeno pripadaju i široj javnosti jer sadrže detalje o nacionalnoj povijesti koja je svačiji interes. U skladu s tim, autor ovog članka na temelju vlastitog iskustva smatra da prikladni poticaji poput uvažavanja vlasnikovih želja kod dostupnosti takvog gradiva koje se tiče njega ili njegovih predaka daju znatno povoljnije rezultate od eventualne prisilne zakonske regulative. Također, autor iznosi svoju uvjerenost da dostupnost ovakvog gradiva nije i ne može biti identična kao u slučaju javnog arhivskog gradiva. Pri kraju članka Kitching ukazuje na potrebu osiguravanja većih financijskih sredstava za obradu i zaštitu arhivskog gradiva u privatnom vlasništvu, kao i mogućnosti da se vlasnicima gradiva klasificiranog kao nacionalno značajno daju određene porezne olakšice u zamjenu za kontroliranu dostupnost u njihovim domovima.

Elizabeth Baigent, Charlotte Brewer i Vivienne Larmine napisale su najduži članak ovog broja, pod naslovom *Rod u arhivu: Žene u Oksfordskom nacionalnom biografskom rječniku i Oksfordskom rječniku engleskog jezika*. I ovaj je članak prvobitno bio usmeno izložen i to na sekciji 'Žene u arhivu' u sklopu znanstvenog skupa 'Žene i knjiga' održanog u rujnu 2004. godine. U njemu su autorice analizirale dvije edicije iz naslova koje se ubrajaju u najvažnija leksikografsko-rječnička izdanja engleskog govornog područja. Točnije, istražujući njihova izvorna i kasnija izdanja, nastojale su uvidjeti u kojoj mjeri je u njima zastupljen ženski rod. U Biografskom rječniku to je značilo pojavnost žena u zasebnim ili grupnim biografskim jedinicama, a u Rječniku engleskog jezika, koji za svaku pojedinu riječ navodi citat o tome tko ju je i kako prvi upotrijebio, koliko su od korištenih tiskanih izvora napisale žene. Detaljnijim uvidom u primjere prvog izdanja obje edicije (druga polovica 19. - prva polovica 20. stoljeća), postaje razvidno da su u oba slučaja prevladali stereotipi vremena u kojem su ta izdanja nastala, odnosno prevagu je odnijela koncepcija koju su kreirali urednici i suradnici muškarci, promatrajući žene kao ukras nacionalnog života. Autorice navode brojne primjere koji ukazuju da je ionako mala zastupljenost žena bila dodatno iskrivljena tipiziranim prikazima njihovih kreposnih osobina ili u slučaju Rječnika engleskog jezika i neskrivenim seksizmom, primjerice da se značenje neke osobine drukčije opisuje kad se odnosi na ženu. Nakon identifikacije ovih problema, autorice je zanimalo u kojoj su mjeri nova izdanja uočila i ispravila ovakve nedostatke. Primjeri netom izdanog novog izdanja Biografskog rječnika pokazuju vrlo učinkovit pomak po pitanju zastupljenosti spolova. To je postignuto većim priljevom žena u uredništvo, uviđanjem problema i ciljanim zahvatima kako bi se oni riješili. Tako se sukladno tomu znatno proširio djelokrug promatranja (sva područja života, pa tako ruralna područja dobivaju jednaku pažnju kao i veliki gradovi i dr.), a sve to je postignuto suradnjom znanstvenika i arhivista, pri čemu su korišteni i neki novi izvori poput onih iz samostanskih arhiva. Ovakav učinkovit pristup potkrijepljen je dodatnim primjerima različitih profila žena koje su obogatile ovo novo izdanje (od upraviteljica imanja, kitničarki, pa sve do tiskarica i vlasnica barutana). S druge strane, kazala budućeg izdanja Rječnika engleskog jezika pokazuju sporiji napredak, jer su njihovi urednici promatrali nedostatke sa stajališta zastupljenosti pojedinog žanra kod citiranja riječi, a ne autora. Bez obzira na to, autorice su uvjerenе da će se u oba slučaja preostali problemi moći rješavati jedino kroz efikasnu suradnju pojedinaca i institucija, pri čemu su od velike koristi i arhivi sa svojim izvorima. Valja napomenuti da su autorice statističke rezultate pojavnosti žena prikazale skupinom grafičkih prikaza, čime su dodatno objasnile svoje tvrdnje.

John Sheail iz Centra za ekologiju i hidrologiju iz Huntingdona autor je trećeg članka, kojeg je naslovio *Lokalno zakonodavstvo: njegov domet i kontekst*. Autor se u njemu bavi pitanjima vezanima uz lokalno zakonodavstvo engleskih gradova i pokrajina, ponukan velikom količinom arhivskog gradiva takve vrste u lokalnim arhivima diljem Engleske i potrebom njegovog čuvanja radi boljeg

poznavanja sveukupne povijesti pojedinih područja. U raščlambi ove problematike autor se većinom služio objavljenom literaturom i zapisnicima sjednica britanskog parlamenta, a u manjoj mjeri arhivskim gradivom. Njegova polazna točka odnosno kontekst jest nastanak urbanih gradskih zajednica nakon industrijske revolucije, te njihove svakodnevne životne potrebe, što je rezultiralo brojnim zakonskim inicijativama na toj lokalnoj razini. Središnju ulogu u tome imao je britanski parlament kojemu su takvi zakoni bili upućivani na razmatranje i usvajanje. Navođenjem određenih primjera kao što su zagađivanje vode u rijekama ili upotreba lokalnog zemljišta, Sheail objašnjava djelovanje parlamenta kod takvih zakona, složene mehanizme i sudionike parlamentarnih procedura, te ujedno i ciljeve zakona ovakve vrste (primjerice, poboljšanje uvjeta života rješavanjem pitanja čistoće, rasvjete, zdravstva i sl.). Jasno je da su oba doma parlamenta i njegovi odbori pažljivo sagledavali sve vidove takvih inicijativa zbog bojazni od neželjenih presedana. Jednako tako, autor navodi primjere koji pokazuju provedbu takvih zakona. Iz svega toga vidljiva je velika važnost britanskog parlamenta kao glavnog donositelja ovakvih zakona.

Najkraći članak u ovom broju djelo je R. N. Swansona sa Sveučilišta u Manchesteru, a tiče se engleske srednjovjekovne povijesti. Pod naslovom *Rouncevalski oprost iz 1482. godine* autor analizira dvije indulgencije koje je u 15. stoljeću izdala augustinska bolnica i kapela Sv. Marije od Rouncevala koja je od 13. stoljeća djelovala u današnjem središtu Londona. Radilo se o masovno izdanim oprostima od grijeha koje je Katolička crkva prodavala za novac. Usporedbom nedavno otkrivene tiskane inačice s rukopisnom verzijom iz arhiva okruga Cheshire u sjeverozapadnoj Engleskoj, autor zaključuje da su oba dokumenta bila u optjecaju u isto vrijeme, te uz pomoć datuma na rukopisnoj inačici smatra da je i njena tiskana verzija najvjerojatnije približnoga datuma, budući da na njoj datum nije upisan. Također očitim postaje rana upotreba tiskarskog stroja u praksi izdavanja indulgencija. Autor zaključuje da ova problematika zaslužuje daljnja istraživanja, pri čemu je od velikog značaja i suradnja s arhivima koji čuvaju dokumente ovakvoga tipa. Kao dodatak članku, autor donosi i prijepis rukopisne inačice ove indulgencije na latinskom jeziku.

Civilno stanovništvo u ratnim sukobima (1500-1789) članak je glavnog urednika časopisa, Jeremyja Blacka. Služeći se objavljenom literaturom, autor se u njemu dotaknuo nekih posebnosti vezanih uz ulogu civila u ratovima ranomodernog razdoblja europske povijesti. To je vrijeme kada su se ratni sukobi i ubijanja što su ih pratila, smatrali prihvatljivim i potrebnim, kako u unutarnjim tako i u međunarodnim odnosima. Imajući u vidu razoran utjecaj ratova na civilno stanovništvo u smislu žrtava, ali i financijskih izdataka i materijalnih šteta, Black smatra da to pitanje treba promatrati u širem kontekstu kroz međusobno oblikovanje vojske i civilnog društva, budući da vojska predstavlja sastavni dio. Navođenjem primjera iz onodobnih ratova, kao što su Hugenotski ratovi (1559-1598) i Tridesetogodišnji rat (1618-1648), autor se osvrće na neke pojedinosti vezane uz civilno stanovništvo koje je u njima sudjelovalo. Tako se uz redovne vojske javlja

i korištenje naoružanih civila kao često puta jedine trenutne obrane europskih gradova ili pak provoditelja masakra, kao što je slučaj s Bartolomejskom noći u Francuskoj 1572. Upravo primjeri iz Hugenotskih ratova pokazuju promjenu uzroka i ciljeva ratovanja što ih je nametnula Reformacija, pri čemu se uništenje 'krivovjernog' civilnog stanovništva nametnulo kao osnovna zadaća. Autor navodi i pojavu novačenja kao jedan od bitnih utjecaja na civile te uspoređuje njegovu primjenu tijekom 18. stoljeća na području Rusije i Pruske. Naglašavajući ulogu civila odmetnutih u gerilce, kao tijekom rata za španjolsko nasljeđe (1701-1714), Black se suprotstavlja uvriježenom mišljenju da se ratovanje 18. stoljeća svodilo samo na sukobe redovnih vojnih postrojbi. Jednako tako se nameće i zaključak sličnosti onovremene mirnodopske i ratne svakodnevice u životu civila, jer su bol i oskudica obilježili oboje, kao i podređenost onima iznad u sklopu društvene ljestvice. Na kraju članka autor zaključuje kako se i razdoblje ratovanja prije Francuske revolucije po mnogočemu može smatrati totalnim odnosno sveobuhvatnim u životima onodobnih civila.

Pretposljednji članak, autora Karla Schweizera s Tehnološkog instituta u New Jerseyju nosi naslov *Primjer diplomatske povijesti: Razmišljanja vezana uz ostavštinu Butterfield*. Na prvi pogled može izgledati da ovaj članak s arhivističkog stajališta govori o posebnostima ove rukopisne ostavštine, no to nije slučaj. Autor koristi primjer Herberta Butterfielda (1900-1979), jednog od vodećih britanskih historioografa 20. stoljeća i prvaka diplomatske povijesti, kako bi citiranjem njegovih djela i manjim dijelom njegove osobne rukopisne ostavštine pridonio novoj afirmaciji diplomatske povijesti u vremenu kada ona biva zanemarena u znanstvenim krugovima. Sukladno tome, većina članka donosi Butterfieldova filozofska promišljanja koja se odnose na povijest diplomacije. Uz to, Schweizer donosi i kraći pregled razvoja te discipline, naglašavajući pritom otvaranje arhiva europskih zemalja u drugoj polovici 19. stoljeća kao poseban poticaj za njen daljnji razvoj. Butterfield promatra diplomatsku povijest kao lepezu znanja koje proširuje vidike, obogaćuje ljudsko razumijevanje i oštri um. Pri tome je poseban naglasak stavljen na čovjeka kao središte, budući da njegovo iskustvo oblikuju osobnosti, ideje i postupci povijesnih sudionika u vremenu u kojem djeluju. Istovremeno Butterfield u diplomatskoj povijesti vidi mogućnost poboljšanja kreativnosti u državničkom umijeću i civilizirani utjecaj razuma nad kaosom. Ovakva i slična Butterfieldova razmišljanja čine glavni dio ovog članka koji ipak pati od nedovoljno izrečenih prosudbi i zaključaka sâmog autora.

James H. Thomas sa Sveučilišta u Portsmouthu napisao je posljednji članak ovoga broja, *Grad Devizes u 18. stoljeću: dokazi iz protupožarnih zapisa osiguravajućih društava*. Autoru su kao izvor poslužile police protupožarnih osiguranja koje se odnose na trgovačko mjesto Devizes u južnoj Engleskoj, a čuvaju se u obliku uvezanih knjiga na više mjesta, prvenstveno u knjižnici Guidhall i Središnjoj vestminsterskoj knjižnici u Londonu. Autorovi primjeri iz tih polica bacaju svjetlo na život stanovništva Devizesa tijekom 18. stoljeća, točnije njihove nekretnine i posjede, razvoj poslovanja grada i slično. Police su kao izvor bile normi-

ranog izgleda, te njihovi unosi (datum, opis posjeda, ime, adresa i zanimanje osiguranika, iznos premije itd.) predstavljaju bogatstvo informacija koje između ostalog svjedoče i o imovinskom napredovanju pojedinaca u gradu, ali i neke druge detalje. Očito je da se radi o izvoru koji može biti od velike važnosti za lokalne istraživače i historiografe. Autor Thomas je ovakvu tvrdnju dodatno učvrstio tabelarnim statističkim prikazima dobivenih uvidom u spomenute police. Primjerice, prikazana su osiguravajuća društva osnovana na području Devizesa, stanovnici osiguranici, agenti društava, pojava društava i sl. Ovako zaokružnim člankom autor je pokazao kako jedna vrsta podcijenjenih izvora može biti korisno vrelo informacija za povijest i razvoj pojedinih gradskih sredina.

Na kraju ovog broja časopisa nalaze se prikazi 5 knjiga/zbornika i 1 izložbenog kataloga. To su: "Sv. Pavao: Katedrala Londona" (gl. urednici D. Keene, R. A. Burns i A. Saint); "Katedrala Christ Church u Dublinu" (gl. urednik K. Milne); T. Williamson, "Preobrazba ruralne Engleske - poljodjelstvo i krajolik"; E. Cruickshank i H. Erskine-Hill, "Attenburyjeva urota"; "Kralj Juraj IV. i kraljica Šarlota: Pokroviteljstvo nad umjetnošću, kolekcionarstvo i dvorski ukus" (gl. urednica J. Roberts) i R. Drayton, "Vladavina prirode: Znanost, imperijalna Britanija i poboljšanje svijeta".

I ovaj broj časopisa *Archives*, (**114, travanj 2006**) donosi određene promjene. Najvažnija je novo uredništvo, budući da je ovo prvi broj nakon osamnaest godina koji nije uredio dotadašnji počasni i glavni urednik Jeremy Black. On je cjelokupan posao obavljao sam, a od ovog je broja uveden urednički kolegij od deset članova, na čelu s novom glavnom urednicom Ruth Paley. U svom uredničkom obraćanju, članovi kolegija (arhivisti, povjesničari i oni koji potpadaju u obje kategorije) ističu smjernice svoje buduće uređivačke politike. Glavno područje zanimanja časopisa su korisnici arhiva, a uloga mu je davanje informacija o postojanju, tumačenju i povijesnom značenju arhivskog gradiva u svim oblicima, kao i skretanje pažnje na to kako se arhivsko gradivo može koristiti pri osvjetljavanju prošlosti. Novi urednici donijeli su časopisu i daljnje izmjene u njegovoj strukturi. Tako časopis donosi pet novih autorskih članaka, jedan stručni upit, petnaest prikaza knjiga i dvanaest kratkih obavijesti o novim izdanjima, pretiscima i internet stranicama. Očito je da su prikazi knjiga dobili znatno više prostora negoli u prethodnim brojevima.

Prvi autorski članak ovog broja napisao je Ian Mortimer, a nosi naslov *Zašto su nastajali ostavinski obračuni? Metodološka pitanja koja se odnose na povijesnu uporabu obračuna oporučnih izvršitelja*. Članak se bavi povijesno-pravnom tematikom, točnije ostavinskim obračunima kao posebnostima engleskog pravnog sustava, s osobitim naglaskom na razdoblje od 16. do 18. stoljeća, u kojem su viši crkveni sudovi nadzirali raspodjelu ostavštine pokojne osobe. Takav bi obračun pokazivao izvršitelju oporuke sva raspolagajuća dobra i dugove te sve namirene dugove i ostavine zajedno sa svim troškovima tijekom zaključivanja pokojnikovog posjeda, dok bi se na kraju istaknuo konačan pozitivan ili negativan preostali

saldo. Potvrđivanjem ovakvih obračuna od strane suda bio bi završen posao izvršitelja oporuke. Autor Mortimer je koristeći kao izvor obračune iz arhiva engleskih pokrajina Berkshire i zapadnog Sussexa te Centra za studije u Kentu, donio u ovom tekstu neke nove spoznaje vezane uz ovu vrstu izvora kojih, usput rečeno, iz ranomodernog razdoblja ima relativno malo: oko četrdeset i tri tisuće prema dva milijuna oporuka. Kod pitanja obračunavanja i oblika obračuna, autor zastupa tezu da su obračuni nastajali suradnjom izvršitelja i sudskih činovnika, na što ukazuje analiza službenih kopija nastalih za prikaz na sudu. Ovaj oblik je ujedno jedini u kojem su ti obračuni sačuvani. Drugo važno pitanje koje autor postavlja jest razlog nastanka tih obračuna, s obzirom da njihov nastanak nije bio obavezan. Daljnjim uvidom u obračune i njihovom statističkom obradom vidljivo je da je oko dvije trećine njih nastalo na zahtjev suda zbog postojanja dugova pokojne osobe ili većih izdataka koje je trebalo namiriti iz pokojnikovih zemaljskih dobara. Time autor iznosi novu tezu kojom se suprotstavlja nekim drugim autorima koji su se bavili ovom problematikom. Sukladno toj tvrdnji, upravo su sudovi bili pokretači nastanka ovih dokumenata, a u manjoj mjeri su to obitelji pokojnih u želji za pravičnom raspodjelom imovine. Autor se također bavi i metodološkim pitanjem nejednakosti vremenske i zemljopisne pojavnosti ostavinskih obračuna na području Engleske. Dodatni primjeri ukazuju kako su neki obračuni podneseni sudu znatno kasnije od predviđenog roka, osobito ako je dugogodišnje financiranje siročadi ili maloljetnika pokojnika uzrokovalo njihovo kasnije zaključivanje. Posebno zanimljivom se čini autorova teza kako je nejednaka pojavnost ovih dokumenata na području Engleske uzrokovana činjenicom što su neke nadbiskupije (npr. kanterberijska) imale znatno učinkovitiju administraciju od drugih, što pokazuje primjer istočnog Kenta gdje su obračuni rađeni i za siromašne osobe. Tim i sličnim tezama Ian Mortimer je dodatno pridonio afirmaciji ostavinskih obračuna kao izvora za proučavanje gospodarsko-društvenih procesa Engleske od 16. do 18. stoljeća.

Sljedeći članak pod naslovom *Mjesto pod suncem: A2A indeks za registre polica osiguranja u knjižnici Guidhall* napisala je Isobel Watson. Kao što je vidljivo iz naslova, tema ovog članka je djelomično slična onoj iz prethodnog broja, vezanoj uz istu vrstu izvora. Međutim, ovdje se autorica izravno ne bavi protupožarnim osiguravajućim policama, već projektom *Mjesto pod suncem* koji ih je učinio dostupnim širokom krugu potencijalnih korisnika. Naime, taj projekt čini sastavni dio britanske internetske baze podataka *Access to Archives* (skraćeno *A2A*), što je zapravo britanska inačica Arhineta, nastala suradnjom Britanskog nacionalnog arhiva i Britanske knjižnice. Osim što daje mogućnost pretraživanja arhivskog gradiva raznih stvaratelja, od siječnja 2003. godine je u sklopu ove baze grupa volontera počela indeksirati registre protupožarnih polica osiguravajućeg društva *Sun* (otud i naziv projekta), koji se u količini od preko tisuću i dvjesto registara za razdoblje 1710-1863. čuvaju u knjižnici Guidhall u Londonu te su tako te informacije postale dostupne i pretražive na internet stranici *A2A*. Autorica u tekstu donosi osnovne informacije o projektu, njegovom nastanku, razvoju,

potencijalu i rezultatima. Zbog vremenske ograničenosti i velike količine polica, za indeksiranje je najprije odabrano razdoblje 1816-1825. zbog svoje vrijednosti za genealoge i izgradnju suvremene jezgre Londona. Glavni cilj projekta bio je omogućiti korisnicima pretraživanje registra po osnovnim kriterijima, točnije po imenu i prezimenu/nazivu osiguranika te zanimanju i mjestu osiguranja. Autorica opisuje kako su praktični razlozi i vremenska ograničenost onemogućili detaljnije indeksiranje, što je pak učvrstilo ideju da ti podaci ne mogu biti zamjena za konkretne police. Nadalje, autorica dosta prostora posvećuje opisivanju samog postupka pretraživanja baze, njenog sučelja i rezultata pretraživanja. To je dodatno upotpunila slikovnim reprodukcijama pojedinih primjera iz baze. Osim toga, doznajemo i nešto više o pojedinim kategorijama pretraživanja i unosa, ali i nekim posebnostima rada baze, primjerice, potrebe upisivanja dvoznačnih riječi velikim ili malim početnim slovom kako bi se razlikovalo zanimanje od prezimena (npr. Cook - cook, Shepard - shepard i sl.). Jednako tako autorica naglašava i pojedinosti vezane uz strukturu i provođenje projekta, tempo i organizaciju rada. Rezultat više od 106.000 indeksiranih polica, što je više od planiranog u zadanom vremenskom okviru, pokazao je uspjeh odabranog pristupa. U trenutku pisanja ovog članka autorica naglašava daljnju neizvjesnost projekta zbog planiranog završetka u rujnu iste godine, izražavajući pritom nadu da će dodatno volontiranje i financiranje promijeniti takav ishod.

David Robinson se u članku *Lokalne novine i lokalni povjesničar: The Surrey Comet i grad Kingston tijekom viktorijanskog doba* bavi svakodnevicom ovog mjesta koristeći spomenute novine kao jedini izvor. Članak je napisan prema predavanju koje je 2004. održao na konferenciji Društva britanskih arhiva. Autor smatra da zbog svoje količine, obilja informacija i raspona tema, lokalne novine daju vrlo detaljan uvid u viktorijansko društvo, bez obzira što su u to vrijeme uglavnom davale najviše podataka o životu odraslog srednjeg sloja u manjim mjestima. Tu osnovnu tvrdnju autor razrađuje analizom brojeva *The Surrey Comet* iz 1860, 1870. i 1880. godine. Prvi broj ovih tjednih novina je izašao 1854. i bile su jedino glasilo grada Kingstona, oko 20 km udaljenog od Londona. Kroz daljnju analizu pojedinih brojeva doznajemo više o raznim vidovima gradske svakodnevice tog vremena. Političke teme su se uglavnom odnosile na praćenje parlamentarnih izbora na lokalnoj razini i ekscesa koji su ih često pratili, no urednici su ipak češće pisali o nepravilnostima rada lokalnog vijeća, prenoseći njegove rasprave i sukobe. Kasnije je veći prostor dan slobodnom vremenu i razonodi. Robinson navodi neke od tema pisanja s tog područja: šarolikost gradskog sajma, regate na Temzi, sajmovi cvijeća i slično. Ne začuđuje da je određen medijski prostor dan i temama crne kronike putem sudskih i mrtvozornikovih izvještaja, ali upadaju u oči stroge zatvorske kazne za lakše prijestupe. Odmakom godina primjetno je i veće prodiranje oglasa na stranice novina, o čemu autor također piše. I ovdje prevladava raznolikost: od poslovnih ponuda i potražnji do otvaranja novih krojačkih, kitničarskih i fotografskih radnji, što ujedno ukazuje i

na profil zanimanja stanovništva. Ovakvom obradom teme autor je naglasio važnost lokalnih novina za istraživanje pojedinih pitanja iz lokalne povijesti.

Crispin Jewitt, predsjednik Koordinacijskog vijeća Udruženja audiovizualnih arhiva, napisao je najkraći članak ovog broja, *Zvučne i pokretne slike kao svjedočanstvo društva: obrasci javnih nastojanja*, koji je najprije bio održan u proširenom obliku kao predavanje na godišnjoj konferenciji Društva britanskih arhivista u prosincu 2005. U njemu se autor pozabavio audiovizualnim arhivskim gradivom, odnosno audiovizualnim arhivima kao posebnostima suvremene arhivističke prakse, imajući pritom u vidu sve veću važnost ovakvog gradiva za bilježenje sveukupnih ljudskih aktivnosti. Autor je poseban naglasak stavio na iznošenje primjera javnih institucija Europe i SAD-a koje se bave sakupljanjem i zaštitom zvučnih i pokretnih slika na nacionalnoj i djelomično lokalnoj razini. Iz tih primjera postaje razvidna sličnost u zbrinjavanju i odredbama koje ga reguliraju. Drugim riječima, većina audiovizualnih arhiva je vezana za institucije javnog sektora s ciljem davanja usluga javnosti. Jednako tako, nesumnjiva je raznolikost gradiva u institucijama ovakvog tipa (arhivi, muzeji, knjižnice), primjerice u filmskom i zvučnom arhivu engleske pokrajine Wessex, koji pruža zaštitu profesionalnim TV snimkama lokalnih zbivanja i osoba, amaterskim filmovima, emisijama lokalnih radija, usmenim povijesnim svjedočanstvima, gramofonskim pločama itd. Autor nekoliko redaka posvećuje i međunarodnim institucijama koje se bave ovakvim gradivom, poput Međunarodne udruge zvučnih i audiovizualnih arhiva, Federacije filmskih arhiva i osnovnim ciljevima njihovog djelovanja. Također posebno naglašava dostupnost ovakvog gradiva sputanu pitanjem autor-skih prava, kao nešto čemu bi se trebalo posvetiti u bliskoj budućnosti.

Posljednji i ujedno najduži članak ovoga broja napisao je David Lowenthal, naslovivši ga *Arhivske opasnosti: pritužbe jednog povjesničara*. U njemu se autor na temelju objavljene literature osvrnuo na mjesto i percepciju arhiva u našem suvremenom društvu, s naglaskom na utjecaj suvremenih inovacija poput interneta i elektronskih i digitalnih medija na arhive i arhivsko gradivo, ali i povijesnu znanost. Navodeći citate raznih autora, Lowenthal potkrepljuje svoje teze, od kojih neke zaslužuju da ih se ovdje i spomene. Da bi učvrstio svoje uvjerenje kako su povijesna misija i opstanak arhiva dovedeni u pitanje, autor navodi neke od značajki suvremenog života kao uzroke. Jedna od sveprisutnih arhivskih poteškoća koje on više puta spominje jest problem dostupnosti arhiva ili arhivskog gradiva široj javnosti. To je obilježilo ranomoderno razdoblje, ali i 19. stoljeće, kada su pojedini autori arhive smatrali 'nesebičnim poklonicima istine suvremenog svijeta'. Ekskluzivnost ranijeg razdoblja u kojem su arhivi bili mjesta rezervirana isključivo za vladajuću elitu, u današnjem je vremenu pronašla istoznačnicu u internetskim bazama podataka koje pristup omogućavaju samo korisnicima platišama. Drugi aspekt istog problema autor nazire u sve češćem ograničavanju dostupnosti gradiva u pojedinim arhivima bivših komunističkih zemalja, ali i u europskim zemljama zbog zastarjelog zakonodavstva ili uporabe moći i utjecaja institucija na koje se te informacije odnose, kao što je slučaj s duhanskom indus-

trijom. Takvu suvremenu praksu autor naziva 'zatvaranjem arhivskih vrata'. Ipak, znatno veću ugrozu autor vidi u pojedinim značajkama našeg suvremenog društva. Tako s jedne strane spominje ogromnu količinu tiskanog materijala kojoj je javnost izložena, ali i elektroničku pohranu podataka koja je vrlo često suočena s problemima kompatibilnosti medija ili operacijskih sustava, Sve to, smatra autor, dovodi do opće pretrpanosti podacima pri čemu postaje vrlo teško razlučiti i pohraniti ono što je istinski važno i vrijedno. Bez obzira na to, Lowenthal je uvjeren da knjizi kao mediju i dalje treba dati prednost zbog njene konkretnosti naspram elektroničkih medija pohrane podataka koji se lakše brišu i gube.

Vezano uz to, autor je sagledao i ulogu interneta, za kojeg smatra da čovjeka pretvara u produženu ruku stroja, smanjujući njegovu usredotočenost i tijekom misli te uvodeći nastojanje da se podaci na računalnom ekranu smatraju posve točnima i istinitima. Štoviše, vjeruje da smo svjedoci velike zastupljenosti onoga što naziva 'osobnom povijesti': velike količine osobnih internet stranica i blogova koje polako zamjenjuju povijest kakva se donedavno učila iz knjiga i školskih udžbenika. Kao posljedicu toga autor navodi gubitak povijesne svijesti tijekom čega nestaju poznati događaji, osobe i idiomi, a rezultat toga je neznanje dodatno pospješeno primanjem svakodnevnih velikih količina informacija kratkog trajanja putem suvremenih medija (televizije, interneta i slično). Autor ističe da ovakve pojave nisu zaobišle nastavne programe povijesti, ali ni arhive. Njegova osnovna teza na ovom području jest da su arhivi danas upravo zbog navedenih razloga i problema strani većini ljudi, istodobno opterećeni nedostatnim financijskim sredstvima i marginaliziranjem. Ovakvoj sumornoj perspektivi David Lowenthal suprotstavlja misao da bi se učinkoviti postupci arhivističke djelatnosti iz prošlosti svakako trebali zadržati, kako bi arhivi služili dugoročnim potrebama društva, uz napomenu da bi se arhivisti trebali manje prilagođavati željama jedne generacije zbog bojazni da ne postanu beskorisni za onu iduću koja će uslijediti.

Rubrika "Prikazi knjiga", koju je uredio profesor William Gibson, donosi osvrtne na sljedećih petnaest naslova: "Engleski biskupski dokumenti 29: Durham 1241-1283" (gl. urednik P. M. Hoskin); "Engleski biskupski dokumenti 30: Carlisle 1133-1292" (gl. urednik D. Smith); "Poseban sud Surreyja i Kenta 1258-59" (gl. urednik A. H. Hershley); D. A. Bellenger i S. Fletcher, "Mitra i kruna: Povijest nadbiskupa Canterburyja"; "Čitatelji, tiskari, crkvenjaci i putnici: Eseji u čast Davida Selwyna", *Trivium*, vol. XXXV; P. Sharpe, "Stanovništvo i društvo u jednoj župi istočnog Devona: Sjećanje na župu Colyton (1540-1840)"; L. Muggleston, "Bez riječi: Skrivena povijest Oksfordskog rječnika engleskog jezika"; A. P. Sell, "Filozofija, neslaganja i vjersko raskolništvo 1689-1920"; "Oprosti i kazne: Sudski izvještaji o kriminalcima 1783-1830: Ministarstvo unutarnjih poslova 47, vol. I: 1783-1790, dio A", izdanje *List and Index Society*, vol. 304; A. Ingram i M. Faubert, "Kulturne konstrukcije ludosti u književnosti 18. stoljeća: Predstavljajući umno poremećene"; D. Gerhold, "Nosači, kočijaši, trgovina i putovanja prije mitnica"; "Nelson: Nova pisma", Woodbridge, Boydell & Brewer; "Stutterov primjer: Mlađi bolnički liječnik" (gl. urednici E. E. Cockayne i N. J.

Stow); R. L. Brown, "U potrazi za velškom biskupijom, imenovanja u biskupijama Walesa" i S. Hochstadt, "Izvori za holokaust".

Profesor Gibson također je uredio i novu rubriku 'Kratke obavijesti', koja donosi kraće osvrtne na: internetsku stranicu www.archivesmadeeasy.org zamišljenu kao vodič kroz razne arhive; J. Aberth, "Crna smrt, velika smrtnost 1348-1350. Kratka povijest sa dokumentima"; G. Symcox i B. Sullivan, "Kristofor Kolumbo i pothvat u Indiji i Karibima, kratka povijest s dokumentima"; "Francesco Balbi di Correggio: Opsada Malte, 1565" (preveo E. Bradford; pretisak); "Gusarski istraživač: Putovanja Williama Dampiera" (gl. urednik G. Norris); "Parlament i neslaganja", posebno izdanje *Parlamentarne povijesti* (gl. urednik D. Taylor i D. L. Wykes); C. Hopkins, "Fakultet Trinity, 450 godina oksfordske zajednice"; A. S. Jarrells, "Revolucije u Britaniji bez krvoprolića: 1688. i romantična reforma književnosti"; četiri publikacije Arheološkog društva iz Buckinghamshira: D. Thorpe, "Buckinghamshire 1851. godine, dokazi iz popisa stanovništva"; J. Hunter, "Povijest parkova Upton i Herschel u Sloughu"; D. J. Critchley, "Crkva u Addingtonu, arhitektonska i povijesna studija" i "Povijesni pogled na Buckinghamshire" (akvareli i starije tiskane ilustracije); "Biografije Durhama", vol. 4 (gl. urednik G. R. Batho i V. Smithers); "Povijest Warwickshira", vol. XII, br. 6 i vol. XIII, br. 1 (u oba slučaja članci raznih autora).

Ovaj broj časopisa *Archives* **115 (listopad 2006)** nastavlja s uvođenjem sadržajnih i strukturalnih promjena. Broj autorskih članaka smanjen je na tri, uvedena je praksa objavljivanja održanih predavanja, kao i nova rubrika 'Bilješke i dokumenti', dok su 'Prikazi knjiga' uvećani za dva naslova. 'Kratke obavijesti', naprotiv, donose kratak opis svega tri nova naslova.

Prvi autorski članak napisao je Anthony Musson, profesor prava na Sveučilištu u Exeteru, pod naslovom *Sir Edward Coke i njegova knjiga Osnove zakonâ Engleske: Primjena u povijesti prava?*. Autor se ovdje pozabavio ovim kapitalnim djelom engleskog običajnog prava koje je u četiri sveska na gotovo dvije tisuće stranica u razdoblju od 1627. do 1644. objavio engleski pravnik E. Coke (1552-1634), a čija se primjena u anglosaksonskom pravnom postupku zadržala do danas. U knjigama je Coke napisao detaljnu analizu dotadašnjih zemljoposjednih i vlasničkih odnosa, kao i ključnih dokumenata na kojima počiva englesko pravo, istovremeno produbivši tadašnje spoznaje o krivičnim prijestupima i različitim tipovima sudova i njihovih jurisdikcija, a pritom je svako od ovih područja popratio razumljivom raščlambom kako bi knjige približio širem krugu čitatelja. Analizirajući ovo opsežno djelo i služeći se objavljenom literaturom s tog područja te knjigama i rukopisima iz Cokeove ostavštine, autor u članku donosi pregled izvora koji su poslužili njegovom kolegi iz prošlosti da ga napiše, a ujedno se dotaknuo i pitanja Cokeove metodologije. Naglašavajući široki raspon Cokeovih izvora, Musson ukazuje i na širinu njegovih osobnih interesa. Iz navedenih primjera postaje vidljivo da je Coke osim pravnih zakona, izvora i rasprava koristio i djela rimskih pjesnika i filozofa (Virgilije, Seneka, Ciceron i dr.), ali i crkvenih

otaca poput sv. Augustina i sv. Tome Akvinskoga. Te je izvore dodatno upotpunio i dokumentima van običajnog prava (papinske bule, dvorski spisi, povijesne kronike i dr.), od kojih neki datiraju iz vremena prije normanskog osvajanja Engleske u 11. st. Svemu ovome Coke je dodao i primjere i presedane iz vlastite bogate sudske prakse. Osim velike svestranosti, Musson kao značajnu Cokeovu zaslugu navodi i njegovu metodološku istančanost u kojoj je pravni razvoj vezivao s povijesnim kontekstom njegova nastanka i osobama koje su ga stvarale donoseći ili utječući na dotične zakone. Autor ove i ranije teze potkrepljuje citiranjem Cokeovih izvora i samog djela pri čemu je dodatno istaknuo razloge zbog kojih je knjiga E. Cokea i u današnje vrijeme čest priručnik anglosaksonskih pravnika.

Wilfred Prest, predavač na Sveučilištu u Adelaidi, Australija, autor je članka naslovljenog *Rekonstruirajući rukopisnu ostavštinu Blackstone: nasumična potraga za Blackstoneom*, također vezanog za pravnu tematiku. Najvećim dijelom Prest opisuje vlastiti istraživački pothvat koji je 2006. rezultirao objavom knjige korespondencije Sir Williama Blackstonea (1723-1780), istaknutog engleskog izlagača i metodičara običajnog prava, čije je djelo u četiri sveska, 'Komentari zakona Engleske', neprestano iznova tiskano i korišteno. Blackstone nije iza sebe ostavio osobnu rukopisnu ostavštinu osim korespondencije, od koje je dio većinom bio poznat i dostupan u institucijama poput Arhiva Sveučilišta u Oxfordu. Ostatak se nalazi razasut kod raznih institucija i privatnih vlasnika u Ujedinjenom Kraljevstvu i SAD-u te se često pojavljuje na dražbama uglednih aukcijskih kuća. Nakon što je autor ovog članka 1997. pristao napisati biografsku natuknicu o Blackstoneu za Oksfordski nacionalni biografski rječnik, odlučio je proširiti početno istraživanje na pisanje cjelovite biografije i knjige korespondencije. Budući da se kao jedini raspoloživi izvor nametnula njegova otkrivena i neotkrivena korespondencija, Prest se uz financijsku podršku Australskog istraživačkog vijeća upustio u višegodišnju složenu potragu za novim Blackstoneovim pismima, o čemu donosi detalje u ovom članku, pri čemu do izražaja dolazi raznolikost autorovih metoda. Osim identifikacije u ustanovama poput Britanske knjižnice, knjižnice američkog Sveučilišta Harvard ili u pokrajinskim arhivima, Prest je pretraživao i Nacionalni registar arhiva i kataloge kolekcija rukopisa u SAD-u te uz pomoć prodavača privatnih rukopisa dospio do informacija o pismima kod privatnih imatelja. Osim pisanih izvora autor ističe i veliku korisnost internetskih baza pojedinih knjižnica i arhiva, posebice baze A2A, već spomenute u prikazu jednog od ranijih brojeva. Objavljivanje knjige Blackstoneove korespondencije i kombinacija istraživačkih metoda donijela je tako do novih spoznaja o W. Blackstoneu, a autorov istraživački postupak pokazao se kao jedan od mogućih pristupa u pronalaženju potrebnih izvora u slučaju njihove slabe očuvanosti i teže dostupnosti.

Širenje kruga potencijalnih korisnika gradiva koje se čuva u arhivima svakako je jedno od nastojanja suvremene arhivske službe. Tome u prilog svjedoči i sljedeći članak, koji govori o sve češćoj sklonosti klimatologa da putem starijih

pomorskih dokumenata shvate klimatske promjene u prošlosti, kako bi ih što uspješnije predvidjeli za buduća vremena. Dennis Wheeler o tome progovara u članku *Arhivi i klimatske promjene: ključnost starijih dokumenata za razumijevanje svjetskog atmosferskog vremena*. U prvom dijelu svoga teksta autor pobliže objašnjava značenje i sadržaj dnevnčkih zapisa brodovlja engleske kraljevske mornarice kao važnog izvora za utvrđivanje klimatskih promjena, a kasnije donosi osnovni prikaz njihove praktične uporabe putem odgovarajuće znanstvene obrade i prezentacije. Najraniji dnevnik datiraju iz druge polovice 17. stoljeća te su kao službeni dokumenti u kojima su bilježene sve aktivnosti vezane uz djelatnost pojedinog broda očuvani u velikoj količini od oko preko 300.000 i to u ustanovama poput Nacionalnog arhiva u Kewu, Britanskoj knjižnici i Nacionalnom pomorskom muzeju u Greenwichu. Uzrok dobre očuvanosti leži u činjenici da su viši časnici (poručnici, kapetani, navigatori) bili dužni voditi te dnevnik i po završetku pojedine plovidbe predati ih Ministarstvu mornarice, a ta se praksa zadržala i nakon što je smanjen broj časnika za obavljanje te dužnosti. Wheeler donosi i grafički prikaz pojavnosti dnevnika po desetljećima prema časnicima odnosno kasnije brodovima, kao i slikovne prikaze pojedinih dnevnčkih unosa. Također naglašava i pojedine relevantne vrste podataka koje ovi zapisi nude potencijalnim istražiteljima, kao što su jačina i smjer vjetera, opis atmosferskog stanja tog dana, te zemljopisnu širinu i dužinu.

Ovakvi parametri zajedno s činjenicom da su dnevnik tog tipa vođeni na rasprostranjenom zemljopisnom području, omogućuju izradu sinoptičkih zemljovida za pojedine dane iz prošlosti, što pokazuje primjer 21. listopada 1805. kad se odigrala pomorska bitka kod Trafalgara. Autor smatra važnim istaknuti da vrijednost informacija iz ovakvih dnevnika ne umanjuje činjenica da je dobar dio njih nastao temeljem časničkog zapažanja, budući da su te zadatke obavljali časnici s istaknutom praksom i iskustvom. Formiranje međunarodnog tima stručnjaka i financijska potpora EU rezultirala je obradom dijela podataka za razdoblje 1750-1850. i njihovim predstavljanjem na internetskoj bazi projekta CLIWOC (*Klimatološka baza svjetskih oceana*). Spajanjem podataka svakodnevnih klimatskih dnevnčkih opisa nastao je tako registar s dnevnim informacijama za dijelove svjetskih oceana. Te obrađene informacije razvrstane su u ranije spomenute kategorije i obogaćene metapodacima (naziv i tip broda, časnik koji je unio podatak i dr.) te stoga daju mogućnost *online* pretraživanja ili izravnog skidanja u računalo korisnika, postavši tako dostupni široj javnosti nakon višegodišnjeg istraživanja po raznim arhivima. Autor se na kraju ukratko osvrće i na neke od poteškoća tijekom obrade podataka (rukopisi autora unosa, terminološka različitost kao rezultat vremenskog razmaka i dr.) te ističe planove za daljnje širenje ovog projekta na Europu i SAD, kao i podrobniju analizu razdoblja 20. stoljeća radi dobivanja tadašnje klimatske slike.

U ovom se broju nalazi i transkript predavanja *Pokretna slika: subjekt ili objekt?*, kojeg je bivši kustos Nacionalnog filmskog i televizijskog arhiva Britanskog filmskog instituta, Clyde Jeavons, održao 2005. na Memorijalu Mauricea

Bonda, pokojnog čelnika arhiva engleskog parlamenta. Autor se na predavanju dotaknuo važnih pitanja vezanih uz audiovizualne arhive i film kao medij. Pritom je naglasak stavio na nužnu potrebu dodatne zaštite filmskog arhivskog gradiva i pokretnih slika svih vrsta, kao i njihove daljnje emancipacije u suvremenom društvu. Ovaj se filmski arhivist također osvrnuo i na mukotrpno i polagano profiliranje svijesti o važnosti filmskih zapisa od vremena nastanka ovog medija, što je dobrim dijelom razlog slabe očuvanosti ranih filmova, s obzirom na to da su ih njihovi tvorci dugo vremena doživljavali kao puku zabavu bez trajne vrijednosti. Također doznajemo nešto više o osnivanju prvih filmskih arhiva i istaknutim pojedincima koji su zaslužni za standardizaciju obrade i zaštite filmskog arhivskog gradiva na području Velike Britanije. Konačno Jeavons donosi svoje viđenje zadaća i izazova filmskih arhivista 21. stoljeća, a to su što učinkovitija zaštita postojećeg filmskog gradiva u arhivima, otvorenost tehnološkim inovacijama i nastavak upornog zalaganja za podizanje vrijednosnog statusa pokretnih slika kao umjetničkog oblika.

U ovom broju časopis uvodi i jednu novu rubriku "Bilješke i dokumenti". Ovom prigodom se u njoj nalazi rad Jana Broadwayja, Richarda Custa i Stephena K. Robertsa, pod naslovom *Dodatni unutarnji državni dokumenti Karla I. iz sažetaka čuvara državnog pečata Coventryja (1625-1640) u arhivu grada Birminghama*.⁶ Ovaj tekst je zapravo dodatak registru kojeg su isti autori objavili 2004, a koji se odnosi na oko 18.900 sažetaka iz ostavštine T. Coventryja za dokumente kojima je Karlo I. podijelio razna odobrenja, potpore, dotacije ili dopuštenja velikom broju molitelja tijekom Coventryjeve službe. Ti sažeci pružaju detaljan uvid u raznovrsnost udijeljenih potpora, a ujedno svjedoče o načinu funkcioniranja središnje vlasti. Ovaj izbor pisama donosi one sažetke koji su imali priloge s naznakom načina i osobe zaslužne za rješavanje pojedinih molbi upućenih vladaru, kao i okolnosti molitelja. Sažeci su objavljeni kronološkim redoslijedom od 1626. do 1638. U njima prevladava dodjela plemićkih titula, državnih službi, kao i kraljeve zaštite ili oprosta raznih prijestupa. Profil osoba koje su čuvaru državnog pečata upućivale ovakve vladareve odluke obuhvaća samog vladara, a zatim i državnog odvjetnika, ministre, članove plemstva, biskupe i slično.

Profesor William Gibson i u ovom je broju uredio rubriku "Prikazi knjiga" koja donosi osvrt na sedamnaest novih naslova. M.T. Flanagan - J.A. Green, "Povelje i njihovo proučavanje u Britaniji i Irskoj"; "Parlamentarne isprave srednjovjekovne Engleske 1275-1504" (urednici C. Given-Wilson et al.); K. A. Rand, "Indeks proze pisane na srednjem engleskom jeziku"; "Temelji engleske srednjovjekovne crkvene povijesti" (gl. urednik P. Hoskin); "Registar Thomasa

---

⁶ Karlo I. (1600-1649, vladao 1625-1649), kralj Engleske, Škotske i Irske, bio je drugi po redu vladar iz dinastije Stuart. Njegovi česti sukobi s parlamentom doveli su do Engleskog građanskog rata (1642-1651), a konačno i do njegovog smaknuća u siječnju 1649. Čuvar državnog pečata Engleske (engl. *Lord Keeper of the Great Seal*) se brinuo za pečat koji je predstavljao monarhovo odobrenje državnih dokumenata. Thomas Coventry (1579-1640) obavljao je ovu dužnost za vrijeme vladavine Karla I. od 1625. do 1640. godine.

Applebyja, nadbiskupa grada Carlislea" (gl. urednik R. L. Storey); J. S. Lee, "Cambridge i njegova gospodarska regija"; "Bibliografija opatije Westminster: Vodič kroz literaturu o opatiji i školi Westminster te crkvi Sv. Margarete objavljenoj između 1571. i 2000. godine" (gl. urednik T. Trowles); A. Poole, "Trgovište i okružujuća sela: Cranbrook u Kentu tijekom kasnog 17. stoljeća"; T. Harris, "Revolucija -velika kriza britanske monarhije 1685-1720"; W. Gibbson, "Prosvijećeni prelat Benjamin Hoadly, 1676-1761"; "Bilješke kancelara Richarda Parsonsa u biskupiji Gloucester oko 1700. g." (gl. urednik J. Fendley); "Mrtvozornički izvještaji istočnog Sussexa, 1688-1838" (gl. urednik R. F. Hunnisett); "Obitelj Acland. Zemljovidi i geodetski planovi 1720-1840" (gl. urednici M. R. Ravenhill i M. M. Rowe); H. Smith, "Monarhija, politika i kultura za Jurja I. i Jurja II, 1714-1760"; D. Cross, "Durham Josepha Boueta. Crteži tijekom vremena reformi"; C. Thom, "Istražujući kuće u Londonu" i "Ostavština Cunningham: Izbor iz privatne i službene korespondencije admirala flote vikonta Cunninghama od Hyndhoepa, vol. 2: Trijumf savezničke pomorske moći 1942-1946" (gl. urednik M. Simpson).

Izbor kratkih osvrtu u rubrici 'Kratke obavijesti' ovaj put se odnosi na: W. Spencer, "Odlikovanja: Vodič za istraživače", J. W. Stirk, "Izgubljene tvornice: Povijest proizvodnje papira u okrugu Durham" i R. Potts, "Ostavština Dame Sare: Povijest Zaklade ledi Hawely".

* * *

Kao što je vidljivo iz ova četiri prikaza, časopis *Archives* je u dvije godine doživio određene promjene. Najvažnija je svakako ona koja se odnosi na izmjenu i novi koncept uredništva. To je pak uvjetovalo i nastanak daljnjih novosti, prvenstveno širenje tematskih okvira i nastanak novih rubrika. Brojevi koje je uredio Jeremy Black većinom su se doticali tema vezanih za osobe, događaje i dokumente Ujedinjenog Kraljevstva, pa je stoga u prvom prikazu bilo nužno naznačiti dodatna objašnjenja putem fusnota. Novo uredništvo na čelu s Ruth Paley je znatno proširilo tematski raspon (češće prevladavanje pravne problematike, predstavljanje znanstvenih projekata temeljenih na istraživanju raznovrsnog arhivskog gradiva, problemi vezani uz djelovanje arhiva u 21. stoljeću ili potreba pojačane brige za gradivo suvremenih medija), a ujedno je očito i sve veće ustupanje mjesta prikazima suvremene povijesne literature engleskog govornog područja. Bez obzira na promjene, vidljiva je konstanta da u središtu zanimanja autorskih članaka i dalje ostaje raznovrsno arhivsko gradivo i arhivi, bilo kao primarni izvor ili objekti istraživanja. Bit će zanimljivo vidjeti hoće li i idući brojevi ovog časopisa rezultirati dodatnim promjenama.

Marijan Bosnar